

gren och Einar Billing, och senare Gustaf Wingren, betonade, liksom författare som August Strindberg, Erik Axel Karlfeldt, Ivan Oljelund och Lars Ahlin. Nobelpristagaren Selma Lagerlöf är kanske den mest lutherska av dem alla när hon låter majorskan rädda den försupne prästen ur snödrivan eller hjälper oss att se Kejsaren av Portugallien som hjälte, eller framför allt som medmänniska.

När politiker i dag talar om svenska värderingar för allt som är bra ger den här boken en möjlighet att se sig själv i historiens ljus. Som så ofta kan tillbakablickarna befria oss ur nuets fångelse. Genom sekulerna har reformationsåren, ofta med gestlika bugningar åt Luther, ägnats åt att hylla det svenska folket och Guds beskydd; mot papisterna, länge mot individens frihetslängtan och, inte minst, mot andra folk. Här finns ett arv att se i vitögat. För många kanske det är en nostalgisk våt dröm att läsa om gångna tider när nationalismen var ett självklart raster, för andra blir det en påminnelse om att den antisemitism och främlingsfientlighet, som varit en del av den nationella enhetskulturen, är något vi i dag måste göra upp med. Indirekt ställs frågan om vilka trender som i dag präglar vår blick. Aurelius ger oss materialet om hur det självklara slår igenom, men överlåter åt läsaren att dra slutsatserna.

*Elisabeth Gerle,
Professor, Lund*

Gustaf Björkman (red.), *Herde. Identitet och spiritualitet för pastoral ledarskap*. Örebro: Marcus förlag, 2016. 188 sid.

I samarbete mellan Teologiska högskolan i Stockholm och Ekumeniakyrkans medarbetareförbund ges skriftserien Tro & Liv ut. Seriens titlar återfinns i spänningsfältet mellan den akademiska praktiska teologin och kyrkans andliga liv. Under Gustaf Björkmans redaktörskap publiceras tio texter från olika kyrkliga traditioner på temat pastoralt ledarskap utifrån aspekterna identitet och spiritualitet. Fyra av texterna har tidigare publicerats i tidskriften *Pilgrim*. Antologins texter spänner över olika tider, genrer och kulturer samtidigt som de alla driver tanken på att det måste finnas en tydlig identitet som det pastorala ledarskapet, uttryckt som herdeuppdraget, kan böttna i. Efter ett förord som behandlar vad det är att vara pastor är boken delad i två delar där den första behandlar frågor om identitet och praktiker medan den andra delen behandlar relationen mellan teologi och samtiden.

Antologin inleds med ett bidrag av biskopen och mystikern Martin Lönnebo, mest känd för att han skapat en ”frälsarkrans”. Under den mustiga rubriken ”Djävulen på pastorsexpeditionen” diskuterar Lönnebo det pastorala ledarskapets frestelser och möjligheter. Den stora frestelsen sägs vara att lyssna till alla

röster i tiden och anpassa sig efter dem. Den som faller i frestelsen missar, enligt Lönnebo, möjligheten att på samma gång genom stillhet och förtröstan vara en herde som brottas med Gud samtidigt som pastorn även är vänd mot medmänniskan och skapelsen. Det handlar om pastorns balans mellan att leva andligt introvert och socialt extrovert.

Om den knäböjande prästen som lever i gudsfruktan skriver Lev Gillet, ortodox prästmunk i Paris.

Till de nypublicerade artiklarna hör William Willimons, professor i praktisk teologi vid Duke University, som reflekterar över att vara profet och våga säga sanningen i Jesu namn samt om pastorn som ordets tjänare i predikan. En problematisering av vad som är sanning hade gett texten den vetenskapliga spänst som genomgående saknas i antologin. Willimons andra artikel handlar om predikan. Att pastorn primärt är predikant är en central tanke i reformatorisk teologi. Pastorn brukar beskrivas som *verbi divini minister*, det gudomliga ordets tjänare, inte som det felaktigt heter i texten ”en *minister verbi divini* – Guds Ords tjänare”, en allt för vanlig felöversättning bland svenska pastorer.

För första delens avslutning svarar Susanne Carlsson, präst i Svenska kyrkan, med en uppsats om andlig vägledning utifrån Ignatius av Loyolas *Andliga övningar*, och konsten att träda tillbaka för att släppa fram Gud. Den andliga övningen som här beskrivs handlar om att nå en djupare erfarenhet, vilken tänks ske i ett möte mellan Gud och människan som resulterar i en känsla, en ”doft” av Guds närvaro.

Bokens andra del om teologi och samtid inleds med ett samtal mellan Runar Eldebo, pastor i Ekumeniakyrkan, och Owe Wikström, professor i religionspsykologi. Samtalet behandlar pastorskapet i en postkulturell tid definierad som den narcissistiska tiden. För de båda samtalspartnerna är det självklart att bön, efterföljelse, lydnad samt kritisk reflektion och lärdom inte utesluter varandra utan förutsätter varandra. Med denna utgångspunkt blir det för Eldebo och Wikström naturligt att pastorn såväl lever i bödens fromhet som i vetenskapens reflektion.

Att pastorn bör gå i regelbunden självavård är ganska oomstritt i pastorskåren samtidigt som undersökningar pekar på att pastorers egen självavård inte är så utbredd. Att gå i professionell handledning däremot är ganska omstritt i pastorskåren; för diakoner är det självklart, medan pastorn ofta hänvisar till tystnadsplikten. Larsåke W Persson argumenterar för vikten av att pastorn precis som andra människovårdare går i handledning, inte i första hand för sin egen skull utan i omsorg om dem som pastorn möter i självavård och samtal. Att gå i handledning blir inte mindre viktigt för en pastor med lång erfarenhet. Det finns en risk att den som varit med länge blir sämre på att lyssna. Risker är att en pastor med lång erfarenhet blir cynisk och mekanisk av slentrian när han eller hon utövar sin självavård. Att vara pastor handlar därför om att arbeta med sin egen

personlighet, att få möjlighet till fördjupning och mognad. Inte minst viktigt är detta eftersom pastorn utövar en makt som kan vara till gagn eller skada för andra. Att vara pastor är att på ett särskilt sätt föra in en teologisk kompetens i församlingen, något som gång på gång behöver sägas i många församlingar, poängterar Arne Fritzson i en teologisk reflektion över ordination och gudsfolk. Fritzson visar tydligt att pastors särskilda uppgift att vara den reflekterade teologen behöver uppraderas i församlingarna.

Att göra antologin full rättvisa i en kort recension är nästan omöjligt, inte minst på grund av att texterna glider på skalan akademisk reflektion till andlig vägledning. Här finns mer för mitt praktiska pastorala ledarskap än för min vetenskapliga reflektion över pastoralt ledarskap. Även om bokens avnämare främst är präster och pastorer i de svenska trossamfundet är det tråkigt att Teologiska högskolan i sin skriftserie inte tar tillfället i akt och fördjupar det vetenskapliga samtalet om pastoralt ledarskap i vår tid. Det teologiska samtalet om identitet och uppdrag behöver föras i varje tid. Vad är det att vara pastor i en postsekulär och postkulturell tid? Vilken är pastors identitet i en kultur som mer premierar att göra än att vara?

*Jan-Olof Aggedal,
Docent, Lund*

Ulf Borelius, *Om befrielsesteologins uppkomst i Latinamerika. En sociologisk analys av religiös förändring*. Skellefteå: Artos Academic, 2016. 477 sid.

Utifrån den franske sociologen Pierre Bourdieus vetenskapliga nyckelbegrepp (fält, habitus och kapital) skriver Ulf Borelius sin avhandling om befrielsesteologins uppkomst.

Borelius har gjort ett väl genomarbetat forskningsarbete, där han upptäckt hur Gustavo Gutiérrez och många med honom, värnar om sitt ”varumärke”. Bourdieu talar om hur människor med ett kulturellt kapital befäster sina sociala positioner. I Gutiérrez fall har detta, enligt Borelius, förorsakat en felaktig historiebild, som gått i repris i litteraturen om befrielsesteologin.

Vem har inte studerat eller hållit föreläsningar om Gutiérrez som befrielsesteologins fader? Efter denna avhandling är det dags att ifrågasätta detta. Till Borelius slutsatser hör att det är helt osannolikt att de fattiga är befrielsesteologins ursprungliga subjekt. Det saknas empiriskt material som stöder denna tankegång. I stället uppstod denna teologiska riktning bland universitetsstudenter i Latinamerika.

Till avhandlingens källmaterial hör skrifter som är befrielsesteologins egna dokument. Borelius har hämtat skriftliga källor bland annat från Instituto Bartolomé de las Casas (Lima, Peru), där mängder av Gutiérrezmaterial finns i arkiverat.

Det är spännande läsning, där Borelius berättar hur han efter ett tag hindras från att ta del av ytterligare intressanta dokument. Men, slutligen, fick han fram ”tillräckligt” för att kunna göra denna avhandling möjlig. Dessvärre har rensningen fortsatt och lett fram till att allt material inte längre är registrerat, vilket kommer att försvåra för framtida forskning.

I mitten av avhandlingen finns faksimil av dokument som tydligt påvisar att Gustavo Gutiérrez inte talade om befrielsesteologi i Chimote (juli 1968), men däremot talade han om utvecklingsteologi (sic!). Till andra som ännu tidigare än honom talat i befrielsesteologiska termer hör Rubem A. Alves, vars doktorsavhandling kom i maj 1968. Om relationen mellan frälsning och befrielse, som kännetecknar befrielsesteologin, föreläste den före detta romersk-katolske paraguayanske prästen och sociologen Gilberto Giménez i juli 1967.

Nu skriver inte Borelius om befrielsesteologins uppkomst bara för att försöka peka på vem som var först, utan varför den uppstod. Med all tydlighet pekar Borelius på att det var bland romersk-katolska studenter i universitetsmiljö och att det inte heller finns ”en fader” utan att det är ett kollektivt arbete. Borelius påvisar att befrielsesteologin uppstod som utmaning i relation till marxistiska grupperns krav på samhällsförändring i den underutveckling som kännetecknade latinamerikanska länder. Samtidigt med detta befinner sig den romersk-katolska kyrkan i en reproduktionskris, som måste åtgärdas.

Ser vi till Gutiérrez CV, uppvisar det föga erfarenheter av basförsamlingar i det fattiga Peru, men desto mer från den akademiska miljön. Han har knappast alls skrivit om basgemenskaper, vilket gör det svårt att se en omedelbar koppling mellan fattiga och hans teologi. Han varken bodde eller verkade bland fattiga när befrielsesteologin växte fram. Han växte upp i lägre medelklass och verkade till största delen som präst i universitetsmiljö. Tjänstgöringen som präst utförs framför allt med uppdrag som rådgivare och inom Katolsk Aktion. Borelius påvisar att de flesta som skriver om Gutiérrez har en ideologisk närhet till befrielsesteologi och saknar sedvanlig vetenskaplig distans i sina undersökningar.

Avhandlingen är inget mindre än en ”relectura” av befrielsesteologins uppkomst, och vars resultat ingen forskare inom detta fält kan undgå att förhålla sig till.

*Hans Damerau,
FD, Göteborg*

Robert Eriksson, Joel Halldorf & Åsa Molin (red.), *Söndag. Gudstjänst i en ny tid*. Örebro: Libris förlag, 2015. 296 sid.

I tonåren började jag gå på möten. Min mamma visade upp en förvånad min när jag berättade att de handlade